

Türkiye'de Sosyal Bilgiler Öğretim Programları

Editörler:

Prof. Dr. Özlem BEKTAŞ · Prof. Dr. Refik TURAN

2. Baskı

Editörler: Prof. Dr. Özlem BEKTAŞ - Prof. Dr. Refik TURAN

**Türkiye'de
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARI**

ISBN 978-625-8325-98-0

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2024, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayineimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Kasım 2022, Ankara

2. Baskı: Şubat 2024, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Durmuş
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Yaman Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Kazım Karabekir Cad. Uğurlu İş Merkezi No:97/27
Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 341 00 02

Yayıncı Sertifika No: 51818

Matbaa Sertifika No: 75392

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Bu kitap Cumhuriyet Dönemi'nde Sosyal Bilgiler dersi kapsamında neyin, ne kadar ve nasıl öğretilmeye çalışıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Sosyal Bilgiler eğitiminin ulusal ve küresel düzeyde baş gösteren siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelere duyarlı kendine özgü doğası disiplinlerarası bu alanın kapsamının tam da ne olduğunun anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle araştırmacı, öğretmen adayları ve öğretmenler için güçlü bir sosyal bilgiler eğitimi anlayışına yöneltecek böyle bir esere ihtiyaç olduğu düşünülmüştür.

Kitap araştırma-temelli, program bölümleri öğretici ve araştırmacılara bir bakış geliştirmeleri için güçlü bir özet ve karşılaştırmalar sağlamaktadır. Çerçeve inşa edilirken her bir bölüm etkili bir sosyal bilgiler öğretimi ve nitelikli bir toplum oluşturmanın esasını teşkil edecek/eden-bireyin ihtiyaçları gözetilerek-araştırmacıların, öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının hem öğrenme hem de öğretme kapasitesini geliştirebilme çabası üzerine dizayn edilmiştir.

Etkili bir sosyal bilgiler öğretimi ifadesini kullanmak kolaydır. Eğer bunun için bir yaklaşım geliştirmek gerekirse öncelikle “program” kavramından başlamak doğru olacaktır. Bu olmazsa, ülke eğitim politikaları açısından başarılı bir eğitim olarak karakterize edilen kamu yararının niteliğinin yeterliliği daima tartışma konusu olacaktır. Nitekim ülke eğitim politika ve sistemleri açısından anlaşılabilir tek bir standart programdan bahsetmek zor olduğu gibi Türk Eğitim Sisteminde de bu doğrultuda bir tablo ortaya koymak oldukça zordur.

Sosyal Bilgiler eğitimi merkezinde bu çalışmada yazarlar “Nasıl bir çerçeve sunulabilir?” sorusunu teorik bir zeminde incelikle dokumaya çalışmıştır.

Çalışma Türkiye'de Cumhuriyetten günümüze Sosyal Bilgiler dersi ve bu dersin karşılığına denk gelen dersler bağlamında ilk ve ortaokul programları nazariyesinde dikey ve yatay analiz yapılarak gelişim sürecini ortaya koymak üzere yol çıkmıştır. Sonuçları geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında, ulusal ve uluslararası manada ülke vatandaş yetiştirme politikalarını anlamak, revize etmek ve oluşturmak açısından değer taşımaktadır. Sosyal bilgiler eğitimi pek çok alanda gelişme sağlanabilmesi için merkezi bir noktadadır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı; modern süreçlere uyum sağlamış, sosyal bilimlerin ürettiği bilgilerde yeterli, sosyal bilim perspektiflerinden bakabilen, uluslararası sosyal bilgiler eğitim standartlarını gerçekleştiren; bilgi-temelli, beceri-temelli, değer-temelli süreci paylaşmış bireyler yetiştirme ve çok ötesinde takdime sahiptir. Günümüzün pek çok küresel problemi güçlü bir Sosyal Bilgiler öğretim programı ile önlenebildiği bilinmektedir.

Bu kitapta bölümlerin bulguları doküman analizi ile ortaya çıkarılmıştır. Karşılaştırmalı araştırma yapılmıştır. Araştırma kapsamında Cumhuriyet Dönemi'n-

de ilkokullarda uygulanan 1924, 1926, 1936, 1948, 1962 (taslak) ve 1968 ilkokul programları, 1990 İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı; ortaokullarda uygulanan 1930, 1931, 1938, 1949 ortaokul programları, 1969 Ortaokul Sosyal Bilgiler Taslak Programı, 1985 Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri dersi öğretim programları ile ilköğretim okullarında uygulanan 1998, 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programları incelenmiştir.

Kitap 14 bölüm halinde tasarlanmıştır. Bölümler birbiriyle bağlantılı, paralel ve dikey olarak bir bütünün parçalarını oluşturacak yapılar olarak dizayn edilmiş; geçmişten günümüze çağdaş Sosyal Bilgiler öğretim programının taşıdığı değeri ortaya koyacak bir nitelik taşımasına gayret edilmiştir.

Prof. Dr. Özlem BEKTAŞ

ORCID No: 0000-0001-9869-0115

Prof. Dr. Refik TURAN

ORCID No: 0000-0001-8369-800X

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editör: Prof. Dr. Özlem BEKTAŞ - Prof. Dr. Refik TURAN

1. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretim Programları: İçerik, Kapsam ve Örüntü

Prof. Dr. Özlem BEKTAŞ, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-9869-0115

Prof. Dr. Refik TURAN, Aksaray Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-8369-800X

2. Bölüm: Sosyal Bilgilerin Doğası ve Temelleri

Prof. Dr. Bayram TAY, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-2466-1527

3. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Disiplinlerarası Boyut

Prof. Dr. Halil İbrahim SAĞLAM, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-3341-2576

Arş. Gör. Zeynep BAŞKAN İŞLER, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-5325-7393

4. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Hedef ve Vizyon

Prof. Dr. Ömer Faruk SÖNMEZ, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-8910-2817

Dr. Kerem BOZDOĞAN, MEB

ORCID No: 0000-0003-0605-2031

5. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında İçerik

Dr. Engin ZABUN, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-8132-8953

6. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Öğrenme ve Öğretme Süreci

Prof. Dr. Hakan AKDAĞ, Mersin Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-7892-7733

Dr. Fadıl ŞİRAZ, MEB

ORCID No: 0000-0002-5478-7529

7. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Ölçme ve Değerlendirme

Bilim Uzm. İnanç GENÇ, Kastamonu Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-2969-3520

Prof. Dr. Selahattin KAYMAKCI, Kastamonu Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-5905-9902

8. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Kavram Öğretimi

Prof. Dr. Refik TURAN, Aksaray Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-8369-800X

9. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Beceri Eğitimi

Prof. Dr. Yaşar KOP, Kafkas Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-7742-0490

10. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değer Eğitimi

Dr. Yusuf YILDIRIM, MEB
ORCID No: 0000-0003-0035-8443
Prof. Dr. Hüseyin ÇALIŞKAN, Sakarya Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-6849-1318

11. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Atatürkçülük Konuları ve Eğitimi

Prof. Dr. Refik TURAN, Aksaray Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-8369-800X

12. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Kültürel Kimlik

Prof. Dr. Özlem BEKTAŞ, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-9869-0115

13. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Kültürel Yeterlilik

Prof. Dr. Özlem BEKTAŞ, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-9869-0115

14. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında İdeal Vatandaş ve Toplum

Prof. Dr. Zafer KUŞ, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-4371-8114

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARI: İÇERİK, KAPSAM VE ÖRÜNTÜ

Giriş.....	1
Sosyal Bilgiler Dersi ve Öğretim Programı İlişkisi	5
Cumhuriyet Dönemi'nde Sosyal Bilgiler Öğretimi.....	8
Özet	16
Kaynakça	16

2. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLERİN DOĞASI VE TEMELLERİ

Giriş.....	21
Tartışma ve Sonuç	50
Özet	52
Kaynakça.....	52

3. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA DİSİPLİNLERARASI BOYUT

Giriş.....	55
Sosyal Bilimler Kavramı	57
Sosyal Bilgiler Kavramı.....	57
Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları ve Disiplinlerarası Yaklaşım	59
Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları.....	59
1968 Öncesi Dönem	59
1968-1985 Arası Dönem	62
1985-2005 Arası Dönem	65
2005-2017 Arası Dönem	68
2017 Sonrası Dönem	70
Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Disiplinlerarası Yaklaşım	72
Tartışma ve Sonuç	73
Özet	76
Kaynakça.....	77

4. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA HEDEF VE VİZYON

Giriş.....	79
1968 Yılı Öncesinde Öğretim Programlarında Hedefler/ Amaçlar	80
İlkokul Programları.....	80
1924 İlk Mektepler Müfredat Programı	80
1926 İlk Mekteplerin Programı	82
1936 İlkokul Programı.....	83
1948 İlkokul Programı.....	86
1962 İlkokul Programı Taslağı	87
Ortaokul Programları.....	87
Orta Mektep Müfredat Programı (1931-1932 Ders Senesi Tadilatı).....	88
1936 Ortaokul Programı	89
1949 Ortaokul Programı	91
1968 Yılı ve Sonrasında Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Hedefler/ Amaçlar	93
1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı.....	93
1969 Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı	95
1985 Ortaokul Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri Dersleri Öğretim Programları	96
1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı.....	98
2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı.....	101
2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı	103
Sonuç ve Tartışma	106
Özet	112
Kaynakça	112

5. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA İÇERİK

Giriş.....	115
1924 İlkokul Programı ve Sosyal Bilgiler	116
Tarih.....	117
Coğrafya	117
Musâhabât-ı Ahlâkiye ve Malûmât-ı Vatanîye	118
1926 İlkokul Programı ve Sosyal Bilgiler	119
Tarih.....	119
Coğrafya	120
Yurt Bilgisi.....	121

1930 Ortaokul Programı ve Sosyal Bilgiler	122
Tarih	123
Coğrafya	124
Yurt Bilgisi.....	124
1930 Ortaokul Programı'nda 1931 Yılı Güncellemesi ve Sosyal Bilgiler	125
Tarih.....	126
Coğrafya	128
Yurttaşlık Bilgisi	128
1936 İlkokul Programı ve Sosyal Bilgiler	129
Tarih.....	130
Coğrafya	130
Yurt Bilgisi.....	131
1948 İlkokul Programı ve Sosyal Bilgiler	132
Coğrafya	133
Yurttaşlık Bilgisi	133
1949 Ortaokul Programı ve Sosyal Bilgiler.....	134
Tarih.....	135
Coğrafya	136
Yurttaşlık Bilgisi	137
1962 İlkokul Programı Taslağı ve Sosyal Bilgiler	138
1968 İlkokul Programı ve Sosyal Bilgiler Dersi	139
1969 Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı	141
Ortaokullarda Sosyal Bilgiler Dersinin Yerine Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri Derslerinin Okutulmaya Başlanması (1985)	142
Milli Tarih Dersi Öğretim Programı	143
Milli Coğrafya Dersi Öğretim Programı.....	144
Vatandaşlık Bilgileri Dersi Öğretim Programı	145
1990 İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı.....	146
1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı.....	148
2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı.....	151
2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı	153
Tartışma ve Sonuç	155
Özet	159
Kaynakça.....	161

6. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA ÖĞRENME VE ÖĞRETME SÜRECİ

Giriş	165
Sosyal Bilgiler Terimi ve Gelişimi	165
Türklerde ve Türkiye'de Sosyal Bilgiler	166
Öğretim Programlarında Sosyal Bilgiler	166
Öğretim Programlarında Sosyal Bilgilerin Eğitim Durumları	169
Cumhuriyet'in İlanı-1950'li Yıllar Arası (Tek Parti Yönetimi) Dönemde Sosyal Bilgiler İçeriği Eğitim-Öğretim Durumları	169
1924 İlkokul Programı'nda Sosyal Bilgiler İçeriği	171
1926 İlkokul Programı'nda Sosyal Bilgiler İçeriği	172
1936 İlkokul Programı'nda Sosyal Bilgiler İçeriği	174
1948 İlkokul Programı'nda Sosyal Bilgiler İçeriği	176
1930 Ortaokul Programı'nda Sosyal Bilgiler İçeriği	177
1949 Ortaokul Programı'nda Sosyal Bilgiler İçeriği	178
1950-1980 Arası Dönemde Eğitim-Öğretim Durumları	179
1957 İlkokul Programı'nda Sosyal Bilgiler İçeriği	180
1968 İlkokul Programı'nda Sosyal Bilgiler İçeriği	181
1962 Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler İçeriği	183
1970 Ortaokul Programı'nda Sosyal Bilgiler	184
1980 İle 2000'li Yıllar Arasındaki Dönemde Eğitim-Öğretim Durumları	185
1989 İlkokul Programında Sosyal Bilgiler	187
1988 Ortaokul Programı'nda Sosyal Bilgiler	188
1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı	189
2000 Sonrası Dönemde Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Eğitim-Öğretim Durumları	190
2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	191
2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	192
Tartışma ve Sonuç	192
Özet	193
Kaynakça	194

7. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Giriş	197
Öğretim Programı	198
Öğretim Programının Boyutları	199

Kazanım.....	199
İçerik	200
Öğrenme-Öğretme Süreci.....	200
Değerlendirme	200
Ölçme	201
Değerlendirme.....	201
Öğretim Programının Değerlendirme Boyutu ve Sosyal Bilgiler	202
Ölçme ve Değerlendirme Anlayışları	202
Türkiye’de Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarındaki Durum	204
1924 Programının Ölçme ve Değerlendirme Anlayışı.....	204
1926 Programının Ölçme ve Değerlendirme Anlayışı.....	205
1936 Programının Ölçme ve Değerlendirme Anlayışı.....	205
1948 Programının Ölçme ve Değerlendirme Anlayışı.....	206
1968 Programının Ölçme ve Değerlendirme Anlayışı.....	207
1969 Programının Ölçme ve Değerlendirme Anlayışı.....	210
1998 Programının Ölçme ve Değerlendirme Anlayışı.....	212
2005 Programının Ölçme ve Değerlendirme Anlayışı.....	213
İlköğretim I. Kademedeki Okutulan 2005 Programının Ölçme ve Değerlendirme Anlayışı	214
2017 Programının Ölçme ve Değerlendirme Anlayışı.....	217
Tartışma ve Sonuç	218
Özet	219
Kaynakça.....	220

8. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA KAVRAM ÖĞRETİMİ

Giriş.....	223
Sosyal Bilgiler Dersi Öncesinde İlkokul ve Ortaokullarda Okutulan Tarih, Coğrafya ve Yurt (Yurttaşlık) Bilgisi Dersi Öğretim Programlarında Kavram Öğretimi	226
Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Kavram Öğretimi	229
İlkokul ve Ortaokullarda Sosyal Bilgiler Derslerinin Okutulmaya Başlanması ve Öğretim Programlarında Kavram Öğretimi	229
Ortaokullarda Okutulan Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri Dersleri Öğretim Programlarında Kavram Öğretimi.....	232
1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	232
2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda Kavram Öğretimi	234
2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda Kavram Öğretimi	238
Tartışma ve Sonuç	240

Özet	242
Kaynakça.....	245

9. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA BECERİ EĞİTİMİ

Giriş.....	249
Sosyal Bilgiler ve Muhtevası	250
Beceri Kavramı Üzerine.....	251
Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları: Türkiye Örneği	252
İlkokul/İlk Mektep Öğretim Programlarında Sosyal Bilgiler veya Sosyal Bilgiler İçerikli Derslerde Beceri(ler)	252
1924 Programında Beceri Anlayışı	252
1926 Programında Beceri Anlayışı	255
1936 Programında Beceri Anlayışı	256
1948 Programında Beceri Anlayışı	258
Ortaokul/Orta Mektep Öğretim Programlarında Sosyal Bilgiler veya Sosyal Bilgiler İçerikli Derslerde Beceri(ler).....	263
1949 Ortaokul Programında Beceri Anlayışı	265
1962, 1969 ve 1970 Ortaokul Sosyal Bilgiler ve/veya Onunla İlişkilendirilen Ders Bazlı Programlarda Beceri Anlayışı.....	266
1985 Ortaokul Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri Dersi Öğretim Programında Beceri Anlayışı.....	268
İlköğretim Programlarında Sosyal Bilgiler Dersine İlişkin Beceri Anlayışı.....	269
1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Beceri Anlayışı ...	269
2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Beceri Anlayışı ...	271
2017 Taslak ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Beceri Anlayışı.....	273
2017 İlkokul ve Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında 2018 Yılı Güncellemesi ve Beceri Anlayışı	274
Tartışma ve Sonuç	276
Özet	277
Kaynakça	277

10. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA DEĞER EĞİTİMİ

Giriş.....	281
Sosyal Bilimler ve Değerler	282
Sosyal Bilgiler ve Değerler	283
Değerler Eğitimi	284

1924 İlkokul (İlk Mektepler) Programı'nda Sosyal Bilgiler ve Değerler	287
1926 İlkokul (İlk Mektepler) Programı'nda Sosyal Bilgiler ve Değerler	290
1930 Ortaokul (Orta Mektepler) Programı'nda Sosyal Bilgiler ve Değerler	292
1936 İlkokul Programı'nda Sosyal Bilgiler ve Değerler	294
1948 İlkokul Programı'nda Sosyal Bilgiler ve Değerler	296
1949 Ortaokul Programı'nda Sosyal Bilgiler ve Değerler	298
1968 İlkokul Programı'nda Sosyal Bilgiler ve Değerler	301
1985 Ortaokul Millî Tarih, Millî Coğrafya, Vatandaşlık Bilgileri Dersi ve Değerler...	303
1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Değerler	306
2005 Sosyal Bilgiler Programı ve Değerler	308
2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Değerler	312
Sonuç ve Tartışma	317
Özet	323
Kaynakça	324

11. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA ATATÜRKÇÜLÜK KONULARI VE EĞİTİMİ

Giriş	327
Sosyal Bilgiler Dersi Öncesinde Okutulan Tarih, Coğrafya ve Yurt (Yurttaşlık) Bilgisi Öğretim Programlarında Atatürkçülük Konuları ve Eğitimi	329
Öğretim Programlarının Genel Yaklaşımı, Derslerin Genel Amaçları ve Programın Uygulanmasıyla İlgili Açıklamalar	329
Öğretim Programlarında Yer Verilen Cumhuriyet Tarihi ve Atatürkçülük İle İlgili Konular	333
Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Atatürkçülük Konuları ve Eğitimi	340
1968-1981 Yılları Arasındaki Dönem	340
Atatürkçülük Eğitiminde 1981 Yılı ve Sonrasındaki Düzenlemeler	344
Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamındaki Atatürkçülük Konuları ve Eğitimi (1983- 2004)	350
Yapılandırmacı Yaklaşımına Göre Hazırlanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Atatürkçülük Konuları ve Eğitimi	357
Tartışma ve Sonuç	363
Özet	365
Kaynakça	367

12. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA KÜLTÜREL KİMLİK

Giriş	371
Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Kültürel Kimlik İnşası	374
İlkokul Programlarında Sosyal Bilgiler	376
1924 İlk Mektepler Müfredat Programlarında Tarih, Coğrafya ve Musâhabât-ı Ahlâkiye ve Malûmât-ı Vatanîye derslerinde Kültürel Kimlik.....	376
1926 İlk Mektepler Müfredat Programlarında Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi Derslerinde Kültürel Kimlik	377
1930 İlkokul Müfredat Programı'nda Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi Derslerinde Kültürel Kimlik	377
1936 İlkokul Programlarında Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi Derslerinde Kültürel Kimlik.....	378
1962 İlkokul Programı Taslağı'nda Toplum ve Ülke İncelemeleri Dersinde Kültürel Kimlik.....	381
1968 ve 1989 İlkokul Programlarında Sosyal Bilgiler Dersinde Kültürel Kimlik..	382
1995 ve 1997 İlkokul Programlarında Sosyal Bilgiler Dersinde Kültürel Kimlik..	383
1998 İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Kültürel Kimlik	384
2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda (4-5) Kültürel Kimlik.....	386
Ortaokul Programlarında Sosyal Bilgiler	387
1930 Orta Mektep Müfredat Programı'nda Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi Derslerinde Kültürel Kimlik	387
1938 Ortaokul Programı'nda Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi Dersinde Kültürel Kimlik.....	388
1949 Ortaokul Programı'nda Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi Derslerinde Kültürel Kimlik.....	389
1969 Ortaokul Sosyal Bilgiler Programı'nda Kültürel Kimlik.....	390
1985 Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri Dersi Öğretim Programlarında Kültürel Kimlik.....	392
2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Kültürel Kimlik	393
2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda (4-7) Kültürel Kimlik.....	395
Tartışma ve Sonuç	396
Özet	405
Kaynakça.....	406

13. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA KÜLTÜREL YETERLİLİK

Giriş	411
Kültürel Yeterlilik	415
Kültürel Bilgi	416
Kültürel Farkındalık ve Kültürel Duyarlılık	416
Kültür-Temelli Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	417
İlkokul Programlarında Kültürel Bilgi ve Kültürel Yeterlilik	419
1924 İlk Mektepler Müfredat Programlarında Tarih, Coğrafya ve Musâhabât-ı Ahlâkiye ve Malûmât-ı Vataniye derslerinde Kültürel Bilgi ve Kültürel Yeterlilik	419
1926 İlk Mektepler Müfredat Programlarında Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi Derslerinde Kültürel Bilgi ve Kültürel Yeterlilik	420
1930 İlkokul Müfredat Programı'nda Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi Derslerinde Kültürel Bilgi ve Kültürel Yeterlilik	423
1936 İlkokul Programlarında Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi Derslerinde Kültürel Bilgi ve Kültürel Yeterlilik	425
1962 İlkokul Programı Taslağı'nda Toplum ve Ülke İncelemeleri Dersinde Kültürel Bilgi ve Kültürel Yeterlilik	429
1968 ve 1989 İlkokul Programında Sosyal Bilgiler Dersinde Kültürel Bilgi ve Kültürel Yeterlilik	431
1990 İlkokul 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Kültürel Bilgi ve Kültürel Yeterlilik	433
1998 İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda Kültürel Bilgi ve Kültürel Yeterlilik	436
2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda (4-5) Kültürel Bilgi ve Kültürel Yeterlilik	440
Ortaokul Programlarında Kültürel Bilgi ve Kültürel Yeterlilik	442
1930 Orta Mektep Müfredat Programı'nda Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi Derslerinde Kültürel Bilgi ve Kültürel Yeterlilik	442
1938 Ortaokul Programı'nda Tarih, Coğrafya Ve Yurt Bilgisi Dersinde Kültürel Bilgi ve Kültürel Yeterlilik	445
1949 Ortaokul Programı'nda Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi Derslerinde Kültürel Bilgi ve Kültürel Yeterlilik	447
1969 Ortaokul Sosyal Bilgiler Programı'nda Kültürel Bilgi ve Kültürel Yeterlilik	450
1985 Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri Öğretim Programlarında Kültürel Yeterlilik	453
2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda (6-7) Kültürel Bilgi ve Kültürel Yeterlilik	456
2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda (4-7) Kültürel Yeterlilik	459

Tartışma ve Sonuç	461
Özet	472
Kaynakça.....	473

14. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA İDEAL VATANDAŞ VE TOPLUM

Giriş.....	477
Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminden 1968'e Kadar Vatandaşlık Dersi Öğretim Programlarında İdeal Vatandaş Ve Toplum Tasvirleri	479
Görev ve Sorumluluklar	479
Milli ve Vatani	480
Toplumsal	483
Temel Haklar	485
Temel Vatandaşlık Bilgisi	486
Çevreye Duyarlı	486
Sağlıklı	487
Ahlaklı	488
1968 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'ndan Günümüze Kadar Öğretim Programlarında İdeal Vatandaş ve Toplum Tasvirleri.....	489
Görev ve Sorumluluk.....	489
Milli ve Vatani	489
Toplumsal	491
Hak	493
Temel Vatandaşlık Bilgisi	494
Değer	495
Küresel	495
Çevreye Duyarlı	496
Temel Becerilere Sahip	497
Tartışma ve Sonuç	498
Özet	505
Kaynakça.....	506
Editörler ve Yazarlar Hakkında	509

1. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARI: İÇERİK, KAPSAM VE ÖRÜNTÜ

Prof. Dr. Özlem BEKTAŞ, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-9869-0115

Prof. Dr. Refik TURAN, Aksaray Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-8369-800X

Giriş

Uygulama sahasına geçmeden pratiğe ulaşmak diğer deyişle teori ile pratiği bağlamak öğretmenler ve öğretmen adayları için oldukça karışık ve stresli bir iştir. Çoğunlukla öğretimde bu süreç, bilginin nasıl yönetilebileceği ve deneyime dönüştürülebileceği konusunda zamanla takip edilebilerek olgunlaşabilen bir durum olarak kendi haline bırakılır. Bunu desteklemek için gerçek kaynaklarla eğitim ve öğretim öğelerini birleştirmek yararlı görülebilir. Ancak zamanla belli bir oranda gelişme sağlansa bile nitelik belirleme bize olması gereken ifadeleri sağlamakta zorlanır. Bu noktadan hareketle, hem eğitim politikaları hem de nitelikli bir toplum için kayıpların azaltılabilmesi, toplam kalitenin yükseltilebilmesi “program” kavramına daha fazla zaman ayırmak gerçeğine bizi götürmektedir.

Eğitimin kalitesine yapılan vurgu, birçok ülkede kalite güvencesini, değerlendirme politikalarını ve uygulamalarını güçlendirmeye yönelik bir eğilim olarak teşekkül eder (Bergh, 2015: 590). Bu nedenledir ki, içerik olarak zengin, kavram ve uygulama reçeteleri açısından işlevsel bir program arayışı, eğitim-öğretimde süreklilik sorunsalını gidermek ve yeterlilik kazandırmak açısından vizyon geliştirme ihtiyacını gündeminde tutmaktadır. Genel çerçevede herkes, öğretim programı ile kastedilen anlama ilişkin bir şeyler söyleyebilir. Düşünme, öğrenme, bilme, başarıma gibi hedefler eğitim öğretim politikalarında her zaman var olmuştur. Bir politika olarak eğitim politikası oluşturmanın politik olmaktan ziyade demokratik bir mutabakat süreci olarak görülme düşüncesi olduğu zamanların devamında

bugün; eğitim politikaları sistem içindeki ve sistem dışındaki çeşitli yorumcular ve eleştirilenler tarafından üstlenilen bir faaliyet olarak işlev görmektedir (Olssen, Codd ve O’neill, 2004: 2).

Profesyonel eğitim dünyasında, program kelimesi üzerinde bir tanıma varmaksa oldukça zordur. Çünkü program kavramının sınırları olmayan bir yapısı vardır. Genel olarak okulda öğretilen, içerik, çalışma programı, bir dizi materyal, bir dizi ders, bir grup performansı gerektiren çalışma alanı, tasarlanmış deneyim olarak yorumlanan öğretim programı, akademik konuları sosyal görevlerde eğitimle değiştirir veya güçlendirir. Öğretim programı uzmanları tarafından kontrol edilen öğrenme deneyimleri ise sosyal bir amaca bağlı ayrı bilgi ve becerilere odaklanarak tasarlanır (Olssen, Codd ve O’neill, 2004: 15).

Program, eğitim faaliyetlerini sistematik olarak uygulamak için bir tür plandır denilebilir (Su, 2012: 154). Program, okul hayatı boyunca öğrencinin yaşamının tüm yönlerini içine almakta ve yaşamla uyumlu bir kişilik oluşturmaya çalışmaktadır. “Müfredat” kelimesi Latince “currere” kelimesinden gelir. “Currere” kelimesinin etimolojik anlamı “koşu pisti”dir. Burada öğrenciler yeteneklerine göre istenilen eğitim amacına veya hedefine ulaşmaya çalışırlar (Mondal ve Das, 2013: 260).

Program çeşitlerine yönelik tasniflemede üç program türünden bahsedilir. Bunlar; eğitim programı, öğretim programı, ders programıdır. *Eğitim programı*; zaman zaman bazı eğitimciler tarafından *izlençe*, *yetişek* gibi sözcüklerle ifade edilmiş ve okul içi ve okul dışı etkinlikleri kapsayan öğrenme yaşantıları planı olarak tanımlanmıştır (Demirel, 2011: 3; Taşpınar, 2017: 10). Eğitim programı aynı zamanda öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak üzere, öğretmenler ve öğrenciler arasındaki ilişkileri kurmada öğrencilere rehberlik etmesi için tasarlanmış, bir okul yönetim kurulu tarafından yönetilen öğrenme kılavuzlarıdır (Campbell-Phillips, 2020: 1074). *Öğretim Programı*; ders boyutunu merkezine alan eğitim programının içinde kalmış planlardır (Taşpınar, 2017: 10). *Ders Programı* ise derslerin amaç, içerik, öğrenme-öğretme etkinlikleri ve değerlendirme esaslarının yer aldığı planlardır (Taşpınar, 2017: 10). Program ile ilgili tanımlar aşağıdaki gibi gösterilebilir (Su, 2012: 156):

1. Bir hedefler kümesi olarak eğitim programı = amaçlar veya hedefler.
2. Ders veya içerik olarak eğitim programı = içerik + hedefler.
3. Plan olarak eğitim programı = içerik + hedefler + öğretim yöntemleri.
4. Doküman olarak eğitim programı = içerik + hedefler + yöntemler + değerlendirme.